

Instroom in het praktijkonderwijs

Dienst Uitvoering Onderwijs

Afdeling Informatieproducten

Erik Fleur en Denise van Baalen

Datum 23 februari 2026

Status Rapport: definitief

Samenvatting

Praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen voor wie vaststaat dat zij het meest zijn gebaat met een meer praktische manier van onderwijs. In feite wordt aangenomen dat het volgen van een van de leerwegen van het vmbo niet zal leiden tot het behalen van een diploma. In dit onderzoek hebben we gekeken naar leerlingen die instromen in het praktijkonderwijs. In absolute zin blijft deze al jaren redelijk constant met zo'n 6500 tot 7000 jongeren die aan een opleiding begonnen, al lijkt het erop dat – mogelijk door de invoering van de doorstroomtoets – deze instroom wat gaat afnemen. Het grootste deel van de instromers begint aan het praktijkonderwijs direct na het primair onderwijs. Jaarlijks komt ongeveer een vijfde van de instromers uit het voortgezet onderwijs, Dit aandeel blijft over de jaren heen redelijk constant. Over het algemeen komen zij na één of twee jaren in een andere vorm van voortgezet onderwijs. Een specifieke groep binnen de leerlingen die afkomstig zijn uit het voortgezet onderwijs betreft leerlingen die in een Internationale Schakelklas (ISK) hebben gezeten. Het aandeel van deze leerlingen dat doorgaat naar het praktijkonderwijs neemt de laatste jaren enigszins toe. Leerlingen uit het praktijkonderwijs die direct uit het po komen en leerlingen uit het praktijkonderwijs die uit het vo komen, gaan in vergelijkbare mate door naar het mbo. Echter, leerlingen die enkele jaren vo hebben gedaan, stromen wat vaker door naar niveau 1 en minder vaak naar niveau 2 dan leerlingen die direct vanuit het po komen. Leerlingen die vanuit het po naar het pro gaan halen bovendien vaker een diploma op zowel niveau 1 als op niveau 2 dan leerlingen die één of enkele jaren vo hebben gedaan.

1. Inleiding

1.1 Praktijkonderwijs

In artikel 2.29 van de Wet voortgezet onderwijs 2020 (WVO 2020) staat dat: *praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen voor wie vaststaat dat overwegend een orthopedagogische en orthodidactische benadering is geboden, en het volgen van een van de leerwegen van het vmbo, al dan niet in combinatie met het volgen van leerwegondersteunend onderwijs, niet zal leiden tot het behalen van een diploma of een getuigschrift vmbo*. De leerlingen worden opgeleid voor beroepen waar in Nederland grote vraag naar is in sectoren als bouw, metaal, groen, winkelpraktijk, horeca, logistiek en zorg en welzijn.

Scholen voor praktijkonderwijs hebben een geheel eigen manier van lesgeven. De leerlingen leren in kleinere klassen vooral vanuit de praktijk en door te doen. Tijdens de theoretische vakken wordt veel aandacht besteed aan taal en rekenen. Elke leerling volgt een eigen leerroute aan de hand van een eigen ontwikkelingsplan, waarbij de nadruk ligt op wat de leerling kan en wil. Daarnaast is het onderwijs gericht op persoonsvorming en op het vergroten van de zelfredzaamheid van de leerlingen in de maatschappij. Tijdens de lessen wordt integraal gewerkt aan de thema's wonen, werken, burgerschap, leren en vrije tijd. Leerlingen leren binnen deze thema's zo goed en zo zelfstandig mogelijk te functioneren binnen de school en in de maatschappij. Door deze bredere vorming, weten zij beter wat hun mogelijkheden zijn.

1.2 Instroom in praktijkonderwijs

Na groep 7 of 8 van het reguliere basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs of het speciaal onderwijs kunnen leerlingen doorstromen naar praktijkonderwijs. (inspectie van het Onderwijs, 2024). In die zin is het praktijkonderwijs niet wezenlijk anders dan de andere onderwijssoorten van het voortgezet onderwijs. Toch zijn er zaken die wezenlijk verschillen. Om een leerling toe te laten tot praktijkonderwijs, dient de school voor praktijkonderwijs voor de betreffende leerling een

toelaatbaarheidsverklaring (TLV-pro)¹ aan te vragen bij het samenwerkingsverband passend onderwijs (artikel 2.30 lid 5 WVO 2020).

Volgens Van de Weerd (2023) is leren niet alleen een cognitief, maar ook een sociaal-cultureel proces. De vroege selectie die het Nederlands onderwijs kenmerkt, zorgt voor een 'sociale realiteit' waarin de verschillende onderwijssoorten ('tracks') worden geassocieerd met een bepaald type leerling; in termen van cognitie, gedrag en persoonlijkheid. Deze realiteit bestaat niet alleen voor de buitenwacht, maar ook voor de leerlingen zelf. Alleen al het feit dat ze worden ingedeeld in een als 'laag' gepercipieerde onderwijsvorm wordt door de leerlingen beschouwd als een teken dat ze falen, ongeacht hun prestaties op school. Bedenk hierbij dat Van de Weerd hierbij geen praktijkonderwijsleerlingen heeft bestudeerd maar veldwerk heeft gedaan naar leerlingen in de leerwegen van het vmbo.

Ook voor ouders is het bericht dat hun kind mogelijk naar het praktijkonderwijs moet, vaak reden voor zorg. Het is bekend dat ouders een onverwacht voorlopig schooladvies zeer emotioneel kunnen opnemen. Op vele manieren wordt druk op basisschoolleerkrachten uitgeoefend om het definitieve advies meer theoretisch te laten uitvallen zelfs als het voorlopige advies mogelijk beter aan zou sluiten bij de behoeftes van het kind (Oomens, Scholten en Luyten (2016)). Dit speelde des te meer bij de introductie van de doorstroomtoets. Hoewel het enkelvoudig schooladvies praktijkonderwijs bleef bestaan, kent de doorstroomtoets geen enkelvoudig advies 'praktijkonderwijs', maar alleen een dubbel advies 'pro/vmbo-bb'. Als een leerling het voorlopig schooladvies praktijkonderwijs heeft gekregen en uit de toets het advies 'pro/vmbo-bb' krijgt, dan hoeft het schooladvies niet verplicht te worden bijgesteld. Er zijn echter signalen bekend dat als uit de doorstroomtoets het dakpanadvies pro/vmbo-bb komt, ouders veel druk uitoefenen op de leerkracht om de leerling een vmbo-bb advies te geven. Hierdoor bestaat de kans dat 'echte' pro-leerlingen in het vmbo terecht komen.

Los daarvan is binnen het Nederlandse onderwijs een ontwikkeling gaande die het best is te omschrijven als een opwaartse druk (Fleur, 2021; Fleur, Burgers, Elzas en

¹ Hiertoe moeten jongeren aan de volgende twee landelijke toelatingscriteria voldoen:

- Het IQ van de leerling ligt tussen 55 en 80;
- De leerling heeft een leerachterstand van drie jaar of meer op minimaal twee van de volgende domeinen: inzichtelijk rekenen, begrijpend lezen, technisch lezen, spellen. Eén van de twee domeinen dient inzichtelijk rekenen of begrijpend lezen te zijn.

Zuiddam, in voorbereiding). Leerlingen proberen steeds vaker een zo theoretisch mogelijke onderwijssoort te gaan volgen.

Niet alle leerlingen van wie wordt ingeschat dat praktijkonderwijs voor hen geschikt is, zullen direct vanuit het po naar deze onderwijsvorm doorstromen. Een deel van hen zal naar een andere vorm van vo gaan. Het is niet denkbeeldig dat een deel van hen na één of enkele jaren alsnog naar het praktijkonderwijs gaan. Juist naar deze leerlingen kijken we in dit rapport. Bij de leerlingen die vanuit het voortgezet onderwijs naar het praktijkonderwijs gaan, onderscheiden we één specifieke groep: leerlingen uit een Internationale Schakelklas (ISK). Deze groep is dusdanig omvangrijk dat het LOWAN hier een handreiking voor heeft geschreven (LOWAN, 2020). Deze leerlingen moeten hun Nederlandse taalvaardigheid nog verder ontwikkelen. Idealiter doen zij dat zo veel mogelijk in de alledaagse schoolsituaties bij de verschillende vakken in het praktijkonderwijs.

In deze rapportage kijken we naar leerlingen die instromen in het praktijkonderwijs en vergelijken hierbij leerlingen die direct uit het po komen met leerlingen die één of enkele jaren in het vo hebben gezeten.

1.3 Onderzoeksvragen

De centrale vraag van dit onderzoek is: verschillen de onderwijsloopbanen van leerlingen die eerst onderwijs in een andere vorm van vo hebben gehad van die van leerlingen die direct uit het po komen als ze instromen op het pro? De deelvragen die we beantwoorden zijn: (a) Hoeveel leerlingen stromen er in in het pro nadat ze eerst één of enkele jaren onderwijs in een andere vorm van vo hebben gehad en hoe verhoudt zich dit tot de instroom direct vanuit het po? (b) Zijn er ontwikkelingen over de tijd? (c) In hoeverre komen de leerlingen die vanuit een andere vorm van het vo komen uit een International Schakelklas? (d) Hoe verhoudt zich de doorstroom naar het mbo van pro-leerlingen die vanuit een andere vorm van het vo komen tot de doorstromers die direct vanuit het po komen?

2 Methode

2.1 Data

In deze studie maken we gebruik van registratiegegevens van alle leerlingen die sinds 2011 een inschrijving in het praktijkonderwijs hadden. Hoewel we sinds 2007 volledige gegevens over het praktijkonderwijs hebben, beginnen we met het jaar 2011 omdat dit het eerste jaar is waarin we van de instromers in het praktijkonderwijs met zekerheid kunnen zeggen dat ze het jaar ervoor uit het vo of het po afkomstig waren.

2.2 Analyse

De leerlingen die instromen in het praktijkonderwijs volgen we in de volgende jaren. Hierbij maken we een onderscheid tussen leerlingen die het jaar voorafgaand aan de instroom op het po zaten en de leerlingen die eerder in het vo zaten. Voor zover mogelijk kijken we of deze twee groepen van elkaar verschillen op een aantal achtergrondkenmerken. Voor zover mogelijk kijken we in hoeverre de twee groepen verschillen in de mate waarin ze doorstromen naar het mbo. We beschrijven deze patronen middels eenvoudige beschrijvende analyses. We kijken hierbij tevens of er een verschil is tussen de verschillende instroomjaren. Hierdoor kunnen we in kaart brengen of er ontwikkelingen over de tijd zijn.

3. Resultaten

3.1 Aantal leerlingen in het praktijkonderwijs, in- en uitstroom

In deze paragraaf geven we een korte beschrijving van de leerlingen die in de onderzoeksperiode een opleiding in het praktijkonderwijs volgen. We geven aan hoeveel leerlingen deze onderwijsvorm volgen, wat hun opleiding was voordat ze aan het praktijkonderwijs begonnen en waar ze na het praktijkonderwijs naartoe gaan.

Op de basisschool krijgen leerlingen een (voorlopig) advies voor het voortgezet onderwijs. Deze gegevens zijn sinds 2010 bij DUO bekend. In tabel 1 hebben we het aantal adviezen voor het praktijkonderwijs gegeven. Dit loopt van ruim 4000 tot ruim 5000 adviezen per jaar. Als percentage van het aantal adviezen neemt het aandeel praktijkonderwijsadviezen licht toe. In de loop der jaren is de verdere procedure regelmatig veranderd. Ruwweg kan worden gesteld dat het voorlopig advies daarna nog kan worden bijgesteld of heroverwogen op basis van de score op een toets. De eerste vier jaar dat deze mogelijkheid werd geboden, bleef het aandeel daadwerkelijke herzieningen redelijk beperkt. Sinds 2018 wordt ruim vier procent van de praktijkonderwijsadviezen herzien op basis van de eindtoets. In 2019/2020 is geen eindtoets afgenomen vanwege Corona. In dit jaar is dan ook (vrijwel) geen sprake van een herziening. Het aantal en aandeel herziene adviezen is in 2023/2024 hoger dan in de eerdere jaren. Dit kan te maken hebben met de invoering van de doorstroomtoets. De normering van deze toets was anders en de wet is gewijzigd ten aanzien van het bijstellen bij een meer theoretisch toetsadvies. Van de leerlingen die instromen in het praktijkonderwijs had ruim 90 procent ook daadwerkelijk een advies voor deze onderwijsvorm, de overige leerlingen hadden vrijwel altijd een advies vmbo-basis. Van de leerlingen die een definitief advies voor het praktijkonderwijs krijgt gaat het overgrote deel hier ook naartoe. In de eerste jaren gaat zo'n 90 procent van hen naar het praktijkonderwijs. Dit loopt in de latere jaren op tot ongeveer 95 procent.

Tabel 1. Adviezen voor praktijkonderwijs

	Voorlopige adviezen praktijkonderwijs	% van alle adviezen	herziene adviezen	als aandeel adviezen pro	Aandeel instroom in pro dat advies pro had	Aandeel definitieve pro- adviezen dat naar pro gaat
2010	4392	2,4%			92,3%	87,8%
2011	4484	2,4%			90,8%	89,1%
2012	4799	2,4%			90,1%	89,6%
2013	4846	2,5%			89,2%	89,8%
2014	4924	2,5%	64	1,3%	90,7%	90,4%
2015	4747	2,5%	76	1,6%	93,6%	92,1%
2016	4622	2,5%	87	1,9%	93,5%	92,5%
2017	4809	2,6%	102	2,1%	93,2%	93,4%
2018	4883	2,7%	215	4,4%	92,5%	93,6%
2019	4889	2,7%	1	0,0%	91,6%	94,6%
2020	5248	2,8%	235	4,5%	92,1%	93,7%
2021	5141	2,8%	263	5,1%	92,8%	95,2%
2022	5217	2,8%	278	5,3%	92,4%	94,1%
2023	5560	3,1%	984	17,7%	92,3%	94,9%

Vanaf het schooljaar 2007/2008 volgt ieder jaar een kleine 30 duizend leerlingen onderwijs in het pro. Dit aantal fluctueert in de verschillende jaren (bijlage 1). Het loopt langzaam op tot aan het schooljaar 2020/2021 waarna het weer langzaam daalt.

DUO heeft sinds het jaar 2010 de beschikking over de volledige registratiegegevens uit het primair onderwijs. Veel leerlingen die instromen in het praktijkonderwijs doen dit direct vanuit deze onderwijssector. Vanaf 2011 kunnen we dan ook een goed beeld geven van de herkomst van de instromers.

De instroom in het pro is jaarlijks voor zo'n 70 tot 75 procent afkomstig uit het primair onderwijs (Tabel 2). Relatief de meeste van deze leerlingen komen uit het speciaal basisonderwijs, hoewel dit aandeel wat afneemt (van ongeveer de helft van de totale instroom tot ongeveer twee vijfde van de totale instroom). Een deel van de instromers heeft één of enkele jaren in het voortgezet onderwijs gezeten. Dit percentage neemt de laatste jaren iets toe. De derde categorie instromers is afkomstig uit het speciaal onderwijs (jaarlijks 6 tot 8 procent van de instroom). Deze laatste groep blijft in dit rapport verder buiten beschouwing. Mogelijk kan hier nog een gericht onderzoek naar worden gedaan.

Tabel 2. Instroom in het praktijkonderwijs

	bo	sbo	so	vo	buiten regulier onderwijs	Totale instroom
2011	24,2%	49,8%	8,3%	14,9%	2,8%	6525
2012	23,5%	48,0%	8,0%	18,4%	2,2%	7004
2013	25,0%	47,6%	7,8%	17,9%	1,7%	7067
2014	27,5%	45,6%	8,2%	16,8%	2,0%	6879
2015	25,9%	45,7%	8,9%	17,6%	1,9%	6720
2016	27,3%	44,0%	8,4%	18,2%	2,1%	6630
2017	27,2%	42,9%	7,8%	19,7%	2,5%	6625
2018	29,3%	40,3%	7,3%	20,8%	2,3%	6899
2019	29,5%	39,3%	7,0%	21,6%	2,6%	7030
2020	32,1%	39,9%	6,0%	19,9%	2,1%	7002
2021	30,0%	43,0%	6,5%	18,7%	1,8%	6850
2022	30,3%	43,1%	7,0%	17,7%	1,9%	6679
2023	29,9%	41,6%	6,8%	19,5%	2,2%	6965

Binnen het voortgezet onderwijs is een groep leerlingen die voor dit onderzoek zeer relevant is. Een internationale schakelklas (ISK) is een klas met leerlingen van buiten Nederland die in twee jaar Nederlands leren, waarna zij hun studie in een gewone klas kunnen vervolgen. Deze onderwijsvorm is niet als zodanig in de registergegevens opgenomen. Hierdoor zijn 'harde' cijfers over het aantal ISK-leerlingen niet te geven. Door gebruik te maken van een combinatie van elementcode, leeftijd van de leerling en verblijfsduur in Nederland hebben we een aanname gemaakt of een leerling mogelijk een ISK-leerling is. De resultaten moeten met enige voorzichtigheid worden bekeken.

In onderstaande tabel is aangegeven welk deel van de leerlingen die vanuit het vo instromen in het praktijkonderwijs, vermoedelijk afkomstig is uit het ISK. In de eerste jaren is ongeveer een vijfde tot een kwart van de instromers uit het vo afkomstig uit een ISK. Sinds 2015 loopt dit gestaag op tot bijna de helft van de instroom in 2020. Sindsdien neemt het aandeel ISK'ers dat instroomt in het praktijkonderwijs weer wat af.

Tabel 3. Aandeel van de instromers in het praktijkonderwijs vanuit het vo, dat afkomstig is uit een ISK

	vo	Waarvan afkomstig uit ISK
2011	14,9%	20,0%
2012	18,4%	22,6%
2013	17,9%	22,7%
2014	16,8%	20,9%
2015	17,6%	27,3%
2016	18,2%	29,4%
2017	19,7%	31,5%
2018	20,8%	38,1%
2019	21,6%	44,0%
2020	19,9%	46,9%
2021	18,7%	40,4%
2022	17,7%	36,2%
2023	19,5%	38,7%

Het grootste gedeelte van de leerlingen die vanuit het vo naar het pro gaan, is afkomstig uit een brugklas. Voor de helft van de instromers vanuit het vo betreft dit het eerste brugjaar, ruim een derde van de instromers komt vanuit het tweede brugjaar. Zeker in de eerste jaren waar we naar kijken komt het nogal eens voor dat leerlingen na het derde leerjaar vmbo-basis naar het praktijkonderwijs gaan. Dit aandeel in de instroom neemt geleidelijk af. De ISK-leerlingen worden op het vo in de registers vaak ingeschreven in leerjaar 1 van het voortgezet onderwijs.

Tabel 4. Instroom vanuit het vo

	brug 1	brug 2	vmbo b3	vmbo k3	vmbo t3	vmbo b4	vmbo k4	vmbo g4
2011	50,8%	31,4%	14,3%	0,5%	0,2%	2,7%	0,0%	
2012	53,6%	30,7%	13,3%	0,3%	0,1%	1,8%	0,1%	
2013	51,4%	33,8%	13,1%	0,3%	0,0%	1,1%	0,0%	0,1%
2014	53,0%	32,4%	12,7%	0,3%	0,0%	1,5%	0,0%	
2015	52,9%	33,2%	11,3%	0,3%	0,1%	1,9%	0,0%	0,2%
2016	54,1%	31,2%	12,8%	0,1%	0,1%	1,7%	0,1%	
2017	55,7%	29,8%	11,8%	0,4%	0,2%	1,9%	0,1%	
2018	61,2%	26,6%	10,3%	0,8%	0,1%	0,8%	0,1%	
2019	61,6%	29,1%	7,6%	0,7%	0,1%	0,9%	0,1%	
2020	57,8%	31,1%	8,6%	0,7%	0,2%	1,2%	0,0%	
2021	59,3%	30,1%	9,2%	0,3%	0,1%	0,8%	0,2%	
2022	60,9%	30,8%	6,7%	0,5%	0,1%	0,7%	0,0%	

3.2 Doorstroom naar mbo

Van de leerlingen die sinds 2011 zijn ingestroomd in het praktijkonderwijs hebben we gekeken of ze na de opleiding te hebben doorlopen, verdergaan met het mbo. Voor de instromers in het praktijkonderwijs tot en met 2016 vanuit po en vo is het percentage doorstromers naar het mbo redelijk vergelijkbaar. Vanaf 2017 neemt het percentage doorstromers naar het mbo bij de leerlingen die afkomstig zijn van het vo toe. Dit gaat ongeveer gelijk met de toename van het aandeel ISK-leerlingen binnen de vo-groep (zie tabel 3).

Leerlingen kunnen in beginsel tot hun 18^e aan het praktijkonderwijs onderwijs blijven volgen. In principe kan daarna bij de Inspectie een verzoek worden ingediend om nog langer te blijven. Van deze mogelijkheid wordt echter relatief weinig gebruik gemaakt. De leerlingen die vanuit het po naar het pro komen en de vo-leerlingen die naar het pro komen, zijn vanaf de instroom in 2018 eigenlijk niet meer te vergelijken. De praktijkleerlingen die vanaf het vo komen zijn ouder dan de leerlingen die vanaf het po komen. Zij blijven daardoor korter op het praktijkonderwijs dan de leerlingen die direct vanuit het po komen (gemiddeld drie jaar tegenover gemiddeld vijf jaar). Een (meren)deel van de leerlingen uit de meest recente instroomjaren zit nog op het praktijkonderwijs, en daarvan zullen we pas gemiddeld drie (voor vo) dan wel vijf jaar (voor po) na instroom weten of zij naar het mbo zullen doorstromen of niet.

Tabel 5. Percentage leerlingen uit het praktijkonderwijs dat doorstroomt naar het mbo, naar instroomjaar in pro en sector van herkomst

Instroomjaar	in pro	po	so	vo	totaal
2011		42,8%	27,4%	46,2%	41,8%
2012		44,6%	33,4%	44,8%	43,4%
2013		44,5%	31,6%	44,4%	43,5%
2014		48,2%	37,6%	46,7%	47,0%
2015		50,5%	39,5%	51,4%	49,4%
2016		48,8%	37,4%	52,4%	48,4%
2017		48,0%	37,7%	56,4%	48,8%
2018		41,6%	31,1%	57,7%	44,3%
2019		12,1%	21,5%	55,0%	22,8%
2020		2,0%	11,5%	40,2%	10,6%
2021		0,0%	4,5%	26,9%	5,5%
2022		0,0%	1,5%	7,4%	1,5%

Bij praktijkonderwijsleerlingen die uit het po komen, neemt de laatste jaren de doorstroom naar niveau 2 toe. Dit zijn met name leerlingen die in het praktijkonderwijs een mbo-1 diploma hebben behaald. Deze mogelijkheid wordt op ruim 70 procent van de praktijkscholen geboden, maar wordt de laatste jaren kennelijk wel wat populairder. Bij leerlingen die eerst op het vo hebben gezeten, neemt juist de instroom op niveau 1 toe. Deze stijging is in belangrijke mate toe te schrijven aan leerlingen die in een ISK hebben gezeten. Echter, ook leerlingen die vanuit het vo komen, maar geen ISK hebben gevolgd stromen vaker in in een mbo-opleiding op niveau 1 dan op niveau 2. Gemiddeld genomen blijven de leerlingen die vanuit het vo komen nog drie jaar in het praktijkonderwijs voordat ze naar het mbo gaan. Hierbij verschillen leerlingen die in een ISK hebben gezeten niet van vo-leerlingen die niet in een ISK hebben gezeten.

Tabel 6. Percentage leerlingen uit het praktijkonderwijs dat vanuit po en vo doorstroomt naar het mbo, naar instroomjaar in pro en niveau van het mbo

	niveau 1			niveau 2		
	po	vo, geen ISK	vo, ISK	po	vo, geen ISK	vo, ISK
2011	24,3%	27,0%	34,5%	18,3%	19,6%	9,8%
2012	25,4%	26,4%	29,7%	19,0%	18,9%	13,1%
2013	23,4%	28,7%	28,5%	21,0%	17,0%	10,8%
2014	22,8%	25,8%	30,3%	25,2%	21,5%	13,3%
2015	22,2%	28,9%	33,6%	27,9%	23,1%	15,7%
2016	20,4%	27,8%	42,8%	28,2%	20,4%	19,4%
2017	21,4%	28,1%	44,9%	26,4%	24,9%	17,5%

Van de leerlingen die zijn ingestroomd in het mbo hebben we vastgesteld of ze een diploma hebben gehaald op het instroomniveau. Zoals in een eerder onderzoek² al aangegeven, zijn leerlingen die vanuit het praktijkonderwijs doorstromen naar het mbo hier succesvol. Uit tabel 7 blijkt dat leerlingen uit het praktijkonderwijs die direct vanuit het primair onderwijs komen, vaker een diploma halen dan leerlingen die eerst één of enkele jaren in het voortgezet onderwijs hebben gezeten. Leerlingen die uit het ISK komen, halen in de meeste jaren iets vaker een diploma dan leerlingen die wel vo maar geen ISK hebben gedaan.

² Doorstroom vanuit het praktijkonderwijs, Fleur & Lepoeter (2024).

Tabel 7. Behaald diploma op het mbo, naar instroomjaar in het praktijkonderwijs

	niveau 1			niveau 2		
	po	vo zonder ISK	vo met ISK	po	vo zonder ISK	vo met ISK
2011	88,4%	79,0%	85,1%	81,5%	71,1%	73,7%
2012	89,5%	81,0%	82,6%	80,0%	73,9%	81,6%
2013	88,9%	84,0%	82,9%	83,2%	77,1%	64,5%
2014	90,2%	81,8%	93,2%	79,0%	75,5%	81,3%
2015	88,4%	78,3%	89,9%	73,0%	68,3%	68,6%

4. Conclusies en discussie

4.1 Conclusies

In dit onderzoek hebben we gekeken naar leerlingen die instromen in het praktijkonderwijs. In absolute zin blijft deze al jaren redelijk constant met zo'n 6500 tot 7000 jongeren die aan een opleiding begonnen. Het grootste deel van de instromers begint aan het praktijkonderwijs direct na het primair onderwijs. Jaarlijks komt ongeveer een vijfde van de instromers uit het voortgezet onderwijs (onderzoeksvraag a). Dit aandeel blijft over de jaren heen redelijk constant (onderzoeksvraag b). Over het algemeen komen zij na één of twee brugjaren in het vo, slechts een enkele maal hebben zij in het derde leerjaar vmbo basis gezeten. Een specifieke groep binnen de leerlingen die afkomstig zijn uit het voortgezet onderwijs betreft leerlingen die in een ISK hebben gezeten. Het aandeel van deze leerlingen dat doorgaat naar het praktijkonderwijs neemt toe (onderzoeksvraag c). Leerlingen die enkele jaren vo hebben gedaan, stromen wat vaker door naar niveau 1 en minder vaak naar niveau 2 dan leerlingen die direct vanuit het po komen. Leerlingen die vanuit het po naar het pro gaan halen iets vaker een diploma op zowel niveau 1 als op

niveau 2 dan leerlingen die één of enkele jaren vo hebben gedaan (onderzoeksvraag d).

4.2 Discussie

Hoewel het grootste gedeelte van de praktijkonderwijsleerlingen afkomstig is uit het primair onderwijs komt een redelijk constant deel (van een vijfde van de instromers) uit het voortgezet onderwijs. Dit is opvallend als wordt bedacht dat het praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen waarvan wordt verwacht dat ze het vmbo niet aan zullen kunnen. Kennelijk gaat in ieder geval een deel van deze leerlingen toch één of enkele jaren naar het vmbo alvorens aan het praktijkonderwijs te beginnen. Hoewel dit niet uit de data kan worden gehaald, lijkt het aannemelijk dat hierbij het imago van het praktijkonderwijs een rol speelt. In haar afstudeerscriptie beschrijft Monique Grefthenhuis een aantal interviews onder leerkrachten in het basisonderwijs. Hierbij werd het praktijkonderwijs letterlijk beschreven als het “rioolputje” van het Nederlandse onderwijs. Een leerkracht gaf aan dat er ouders zijn die leerlingen van het Praktijkonderwijs zagen als “klaplopers die niets kunnen” (Grefthenhuis, 2018). Dat dergelijke gevoelens breed worden gedragen, werd duidelijk bij de discussies die oplaaiden rond de invoering van de doorstroomtoets. Eén van de – mogelijk niet voorziene – gevolgen van de richtlijn dat een school het voorlopige advies naar boven moet herzien als er een verschil is tussen het advies en de uitslag van de toets, is dat er minder adviezen voor praktijkonderwijs zijn gekomen. Voor een deel van de leerlingen is deze herziening terecht, bijvoorbeeld als een leerling een toetsscore haalt die correspondeert met een advies voor vmbo b/k. Echter, het bleek dat sommige leraren dachten dat bij een toetsadvies pro/vmbo-b het advies moest worden bijgesteld. Ouders die voor hun kinderen kunnen kiezen tussen het praktijkonderwijs en vmbo-basis zullen eerder voor het vmbo gaan. In een interview van Nieuwsuur met een bestuurder uit het praktijkonderwijs kwam dit duidelijk naar voren: "Onze maatschappij is nog steeds doordrenkt met 'hoe hoger, hoe beter'.... De misvattingen over praktijkonderwijs hebben grote invloed op leerlingen. Die hebben het gevoel dat ze er minder toe doen dan iemand die secretaresse is of accountant." (Van Oosten, 2025). De cohorten met instromers die wij hebben gevolgd, hebben geen doorstroomtoets gehad. Echter, het principe van ‘praktijkonderwijsvermijdend gedrag’ zal ook in ons onderzoek een rol spelen.

Dit gedrag geldt vermoedelijk niet of in mindere mate voor een specifieke groep leerlingen. Onder de instromers die vanuit het voortgezet onderwijs komen, treffen we nogal wat leerlingen aan die vanuit het ISK komen. Het betreft hier een groep jongeren die nog bezig zijn het Nederlands machtig te worden. Kennelijk wordt na een jaar of twee in het ISK ingeschat dat ze beter nog enige jaren onderwijs kunnen volgen op het praktijkonderwijs voordat ze de overstap maken naar een andere vorm van onderwijs. Het is de vraag of het praktijkonderwijs hiervoor bedoeld is. (Een vraag die in dit rapport niet wordt beantwoord). Juist deze leerlingen gaan na enkele jaren verder met een opleiding op niveau 1 van het mbo. Ze zijn op het mbo vervolgens ook uitgesproken succesvol. Het percentage behaalde diploma's op zowel niveau 1 als niveau 2 is hoger dan die van andere praktijkonderwijsleerlingen die vanuit het vo komen.

Leerlingen die eerst in het vo hebben gezeten en dan naar het praktijkonderwijs gaan, gaan ongeveer even vaak en in de laatste onderzoeksjaren zelfs iets vaker door naar het mbo dan leerlingen die direct vanuit het primair onderwijs komen. Als de groep ISK-leerlingen hierbij buiten beschouwing wordt gelaten, kantelt dit beeld echter. In dat geval gaan leerlingen die vanuit het primair onderwijs komen iets vaker door naar het mbo. Hoewel uiteraard niet met zekerheid kan worden aangegeven wat er zou zijn gebeurd als deze leerlingen direct vanuit het po naar het pro waren gegaan, is dit resultaat saillant en in zekere zin schrijnend te noemen. Je mag aannemen dat de poging om het eerst op het vo te proberen, is ingegeven door een wens om tot een zo 'hoog' mogelijk onderwijsniveau te komen (cf. de theorie van onderwijs als 'positioneel goed' (Van der Velden en Glebbeek (2023)). Op het moment dat dit niet lukt en leerlingen na één of twee jaar alsnog naar het praktijkonderwijs gaan, lijkt dit averechts uit te pakken. Na het praktijkonderwijs gaan deze leerlingen minder vaak dan andere praktijkonderwijsleerlingen verder met het mbo teneinde hun arbeidsmarktkansen te vergroten. En daar blijft het niet bij. De leerlingen die het eerst in het voortgezet onderwijs proberen en na het praktijkonderwijs doorstromen naar het mbo halen hier minder vaak een diploma dan leerlingen die direct vanuit het po komen en dan leerlingen die vanuit een ISK naar het praktijkonderwijs gaan. Hoewel onze data hier geen uitsluitsel over geven, ligt het voor de hand dat hierbij motivatie en zelfbeeld van de leerlingen een rol speelt. Het is voorstelbaar dat leerlingen (en hun ouders) al teleurgesteld zijn geraakt op het moment dat ze mogelijk naar het praktijkonderwijs zouden moeten. Toen ze het vervolgens toch op het vmbo hebben geprobeerd, liepen ze er tegenaan dat ze daar tot de minder

presterende leerlingen behoorden. Dit zal hun zelfbeeld niet hebben verbeterd. De keuze om vervolgens alsnog naar het praktijkonderwijs te gaan, zal niet lichtzinnig zijn genomen. Na al deze teleurstelling was 'de rek' er enigszins uit. (Iets vergelijkbaars wordt beschreven in Francis et al (2020) waar aannemelijk wordt gemaakt dat het labelen van leerlingen als hoger of lager uiteindelijk tot een self-fulfilling prophecy leidt). Dit geeft te denken. Na het volgen van het praktijkonderwijs is het immers mogelijk een opleiding op het mbo te volgen. Juist een krampachtige poging om het praktijkonderwijs te ontlopen, kan zorgen voor het niet optimaal benutten van de mogelijkheden die een kind heeft.

Over de rol van het zelfbeeld van een jongere moet niet te makkelijk worden gedacht. Juist in de huidige samenleving - waar een steeds groter deel van de bevolking een opleiding op de hogere niveaus van het mbo of op het hbo of wo heeft genoten - worden jongeren die laagopgeleid zijn makkelijk weggezet als mislukkelingen. Het kan hiermee voor hen moeilijker worden om voor zichzelf een respectvolle plaats te zien (Raes 1997, Elchardus 1999). Dit kan zo ver gaan dat ervaringen van sociale uitsluiting en een gebrek aan toekomstperspectief ertoe kunnen leiden dat jongeren in deze situatie zichzelf al bij voorbaat buitenspel zetten. (De Wall & Baumeister 2006). Hierbij speelt de meritocratisering zoals die sinds de Tweede Wereldoorlog is doorgezet zeker een rol. In de meritocratische gedachte hangt de morele waardebeoordeling van mensen sterk samen met hun economische positie, of hun opleidingsniveau. Terwijl in een verder verleden maatschappelijke posities bij geboorte werden doorgegeven, worden deze in de meritocratie posities 'verdiend'. Hieruit vloeit voort dat mensen met een goede positie ook meer 'waard' zijn (De Botton 2004). In haar proefschrift laat Van den Bulk zien dat de vmbo-leerlingen voor de opbouw van hun gevoel van eigenwaarde hierdoor duidelijk in het nadeel zijn ten opzichte van de vwo-leerlingen en, in iets mindere mate, ten opzichte van havo-leerlingen. (Van den Bulk, 2011). Het laat zich raden hoe dat uitwerkt voor leerlingen uit het praktijkonderwijs.

4.3. Limitaties en aanbevelingen

De groep leerlingen die vanuit het voortgezet onderwijs naar het praktijkonderwijs gaat, is betrekkelijk klein. Dit maakt het in sommige gevallen lastig om algemeen geldende uitspraken te doen. Zeker als er ook nog uitsplitsingen worden gemaakt.

Hierdoor is een mogelijk relevant kenmerk als de regio waar een leerling woont of de sociaal-economische achtergrond van een leerling hierbij niet meegenomen. Voor een goed beeld van het vervolgonderwijs van praktijkonderwijsleerlingen is het noodzakelijk om cohorten leerlingen voldoende jaren te kunnen volgen. Doordat voor dit onderzoek de vooropleiding van belang was kon pas vanaf het instroomcohort 2011 (een jaar na het eerste jaar waarop volledige gegevens over het primair onderwijs beschikbaar is) onderzoek worden gedaan. Doordat leerlingen gemiddeld vijf jaar in het praktijkonderwijs blijven en er gemiddeld drie tot vier jaar over doen om een diploma op mbo-2 niveau te halen, is het aantal cohorten dat volledig kan worden gevolgd, beperkt. Het verdient aanbeveling over enkele jaren dit onderzoek nogmaals uit te voeren.

De gegevens over de ISK-leerlingen zijn niet direct vanuit de registergegevens verkregen, maar zijn gebaseerd op aannames op basis van andere kenmerken van de leerling. Voor een betrouwbaar beeld van het aantal ISK-leerlingen zijn andere gegevens nodig.

De registergegevens zijn bijzonder rijk en bieden de mogelijkheid om goede beschrijvende kwantitatieve informatie te geven. Voor een volledig beeld zou echter ook kwalitatief onderzoek nodig zijn.

Geraadpleegde literatuur

Botton, A. de (2004). *Status Anxiety*. Penguin Group, England

De Wall, N., Baumeister, R. F. (2006). Alone but Feeling No Pain: Effects of Social Exclusion on Physical pain Tolerance and Pain Treshold, Affective Forecasting and Interpersona Empathy: *Journal of Personality and Social Psychology*, 2006, Vol.91, No.1, 1-15. American Psychological Association, Washington

Elchardus, M. (1999). Economische ongelijkheid, sociale uitsluiting en cultuurstrijd in de kennismaatschappij. In Majong (ed.) *Opvoeden in billikheid. Hoe streng moet onze aanpak zijn?* Gent

Fleur, E. (2022). *Vmbo'er klimt omhoog*. Didactief, 6-10-2022.

Fleur, E. & Lepoeter, S. (2024). *Doorstroom vanuit praktijkonderwijs*.

Francis, B., Craig, N., Hodgen, J., Taylor, B., Tereshchenko, A., Connolly, P., & Archer, L. (2020). The impact of tracking by attainment on pupil self-confidence over time: demonstrating the accumulative impact of self-fulfilling prophecy. *British Journal of Sociology of Education*, 41(5), 626–642.

Greftehuis, M. (2018). *Een onderzoek naar een positieve bijdrage over beeldvorming van het Praktijkonderwijs*. Saxion Deventer.

LOWAN (2020). *O jee, een NT2-leerling in het praktijkonderwijs!* Amsterdam: LOWAN

Ministerie van OCW (2010). *Actieplan mbo 'focus op vakmanschap 2011-2015'*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Ministerie van OCW (2017). *Loopbaanmonitor jongeren in kwetsbare positie*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Oomens, M., Scholten, F., & Luyten, H. (2016). *Evaluatie Wet Eindtoetsing PO: Tussenrapportage. Oberon onderzoek / Universiteit Twente*.

Dienst Uitvoering Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Raes, K. (1997). *Het moeilijke ontmoeten. Verhalen van alledaagse zedelijkheid.*
VUB Press, Brussel

Taskforce Doelmatigheid (2022). *Advies Kansrijk Adviseren.*

Van de Weerd, P. (2023) Being 'the lowest': models of identity and deficit discourse in vocational education, *Ethnography and Education*, 18:2, 144-158.

van den Bulk, Lenie. 2011. "Later kan ik altijd nog worden wat ik wil: Statusbeleving, eigenwaarde en toekomstbeeld van leerlingen in het voortgezet onderwijs, met de nadruk op de relatieve positie van vmbo-leerlingen." PhD diss., Utrecht University

Van Oosten, A. (2025) Door doorstroomtoets minder kinderen naar praktisch onderwijs. Nieuwsuur 6 februari 2025.

WVO2020 <https://wetten.overheid.nl/BWBR0044212/2024-08-01>

Bijlage 1. Aantal pro-leerlingen, aantal uitstromers uit het pro en aandeel van de uitstromers in het totaal aantal leerlingen, per jaar³

	Aantal leerlingen	instroom	uitstroom
2007	27072		6388
2008	26848	6164	6158
2009	26740	6050	6267
2010	26603	6130	6408
2011	26720	6525	6141
2012	27583	7004	6031
2013	28619	7067	6231
2014	29267	6879	6218
2015	29769	6720	6629
2016	29770	6630	6845
2017	29550	6625	7231
2018	29218	6899	6999
2019	29249	7030	6472
2020	29779	7002	6978
2021	29652	6851	7268
2022	29063	6679	7094
2023	28920	6951	

³ Omdat we beginnen met cohort 2007 is hier geen instroom weergegeven. Van de leerlingen die in 2023 in het praktijkonderwijs zaten, is op het moment van schrijven nog geen uitstroom bekend